

Özel gereksinimli çocukla yaşam

Doğubayazıt RAM

..başlarken

Özel gereksinimli bir çocuğun varlığıyla aile, yeniden yapılanma ihtiyacıyla yüz yüze gelir. Bu, her zaman kolay bir süreç değildir; gereksinimleri farklı yeni bireyin karşısında ailenin ihtiyacını hissedebileceği bir denge arayışında onlara eşlik edecek, anne babaların sahibi oldukları deneyim ve inançları mevcut yeni duruma uyumlamada ve geliştirmede yardımcı olabilecek sağlık ve eğitim yönelimleriyle belli bir psikolojik bir desteğe ihtiyaç duyulur.

özel anne-babalar

Aile içinde normal bir çocuğun doğumu bile birçok yeniliği ve zor koşulları beraberinde getirmektedir. Her anne-baba sağlıklı bir çocuk sahibi olmak istemektedir. Özel eğitim gereksinimli bir çocukla yaşamak, kişilerin kendilerinin tercih ettiği bir durum değildir. Özel bir çocuğu olan ailelere, normal çocuğa sahip ailelere oranla daha fazla sorumluluk, daha fazla çaba ve kendilerine ayırabilecekleri daha az zaman düşer. Bu haliyle anne-babaların deneyimledikleri, yaşama ve alışkanlıklarına karşı ciddi bir meydan okumadır.

özel kardeşler

Yetişkin tepkilerinden farklılaşmaksızın; kızgınlık, kıskançlık, düşmanlık, suçluluk, keder, korku, utanma, reddetme, kabul, uyum benzeri tepkiler geliştirebilirler ancak; kardeşlerin uyum düzeylerini, yaş, yetersizliği olan kardeşiyle arasındaki yaş farkı, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi bazı etmenler kardeşler arası etkileşimi niteler.

yaşam becerileri

Çözüm odaklı işlevsellik gösteren ailelerin, kaçınılmaz olarak yüzleşmek zorunda oldukları zorluklarla başa çıkmak için sıklıkla başvuracakları, etkili becerilere sahip olmaları gerekir. Daha çok bilişsel yöntemler eşliğinde davranışa geçen bu becerilerin, olup bitenlerin yeniden formüle edilmesine, her şeye rağmen olumlu yönlerin belirlenmesine, daha ayrıntılı bilimsel bilgi ışığında anne-babaların, deneyimleri yeniden okumasına olanak sağladığı görülür.

son söz..

Çocuklarda görülen bazı davranışsal aşırılıklarla başa çıkamama ve bunları düzeltmemeye, ebeveynlerin stres düzeylerini önemli ölçüde artırır ve ebeveynlik duygusunu ve öz-yeterlik duygusunu azaltır. Zaten kırılğan olan psikolojik durumlarına bu unsuru da eklerseniz, özellikle normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerle karşılaştırıldığında, engelli çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerinin neden genellikle çok yüksek olduğunu anlamak zor değildir. Özel gereksinimli bir çocuğun neden olduğu duygusal travma, çocuk sağlıklı olduğunda normalde karşılaşılmayan kaygılara, endişelere, strese ve suçluluk duyguları, değerler setimizde farklı yaşamsal tonlara yer vermemiz gerektiğini bize hatırlatır. Talepkâr ve artma eğilimindeki ihtiyaçlarla başa çıkma mücadelesinde çevresindeki verili rollere uyumlanabilme becerisiyle yaşama, ihtimalleri üzerinden dönüştürebilme yeterliliğine sahip bir tek insandır.

kaynakça

Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini, çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleriyle özel gereksinimi olan çocuklar ve aileleri, yaşadığı toplumun bir parçası olmaya gayret ederler. Tanımı itibariyle toplum içinde özel gereksinime sahip olmak, diğer insanların verdikleri tepkilerle ilişkilidir. Çocukların taşıdığı özellikler, içine doğdukları ve büyüdüğü toplumun bir parçası olmasının engelleyicisi değildir; ancak engelliliğe yüklenen anlam ve etiketlemeler, ailelerin bu durumunu kolaylaştırmamaktadır. Korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ulaşmalarında ailelerin görünürlükleri ve anne-babaların çocukları için üstlendikleri rollerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Mevcut çalışma, özel gereksinimli çocukların özel eğitim ihtiyaçlarını karşılamalarında aile merkezli yaklaşımların etkinlik düzeyini zenginleştirmek amaçlı olarak hazırlanmıştır.

..başlarken

özel anne- babalar

Bilinçdışı duygusal yatırımlarıyla bir aşk nesnesi olarak inşa ettikleri "ideal" çocuk ile gerçeğin onlara sunduğu "kusurlu" çocuk arasındaki bilişsel uyumsuzlukla bağlantılı olarak, anne-babalarda ciddi travmalara neden olabilir. Ebeveynler kendilerini, çok arzuladıkları beklenen çocuğun kaybı için yas tutmak zorunda bulurlar ve duygusal suçlamaları gerçek çocuğa yönlendirmek zorunda kalırlar. İdeal ve hayal edilen çocuğun kaybedilmesi, yalnızca kişisel bir yenilgiyi değil; aynı zamanda özel bir çocuğun gelişimi ile diğer çocuklar arasındaki boşluk daha belirgin hale geldiğinde yeniden ortaya çıkan sosyal bir yenilgiyi de temsil edebilir.

Ailelerin çocuğu kabul etmesi, sürecin en önemli unsurlardan biridir. Anne babaların ortaya koydukları çok fazla tepki vardır ve hangi tepkilerin gözleneceğini önceden tahmin etmek zordur. Kabul sürecine doğru ilerlerken tüm aileler aynı aşamalardan geçemeyebilirler. Her ailenin özel eğitim gereksinimli çocuğu kabulü kendi bireysel özelliklerine bağlı olarak farklılaşabilir. Tüm ailelerde her kabul aşaması sıralı şekilde yaşanmayabilir.

Bicknell (1983), ilk şoktan acıya, suçluluk ve öfke duyguları üretilerek kabullenmeyle sonuçlanacak bir müzakere aşamasına kadar mevcut yas sürecini aşamalarıyla tanımlarken; özellikle daha az farkındalığı olan ailelerin başlangıçtaki eksik ya da hatalı yaklaşımlarından kaynaklı bir takım çelişkili tutumların ortaya çıkabileceği anlaşılır.

Özel gereksinimli çocuğa aşırı bağlanma ve aşırı koruma; bu onları kendilerinin ve diğer aile üyelerinin refahı pahasına bile mutlak ve ayırım gözetmeyen bir bağlılığa götürür ve genellikle çocuğun gelişimi için kesinlikle olumsuz bir sonuca yol açar.

Reddetme; çocuklarının hiç doğmamış olması arzusu, bu da onları sorunu dışa yansıtmaya ve sorunu kesin olarak çözmek için umutsuz bir girişimde, yeni ve farklı tanımlar veya mucizevi müdahaleler aramak için bir uzmandan diğerine koşmaya yönlendirir. Sonraki adımlar, belirtilerin reddedilmesi ve acıdan kaçma ihtiyacıyla bağlantılı, yönetilemeyen duygusal patlama dönemleriyle değişen, az çok bilinçli savunma mekanizmalarıyla karakterize edilen bir sürecin yaşanmasıdır. Zaman ve zemin kazanma amaçlı, kendini kandırma süreciyle genellikle murat edilen anne-babaların teste tabi tutulan iç dengelerini, yeniden kurmak için gerekli olan bir duraklama yaratma işlevidir.

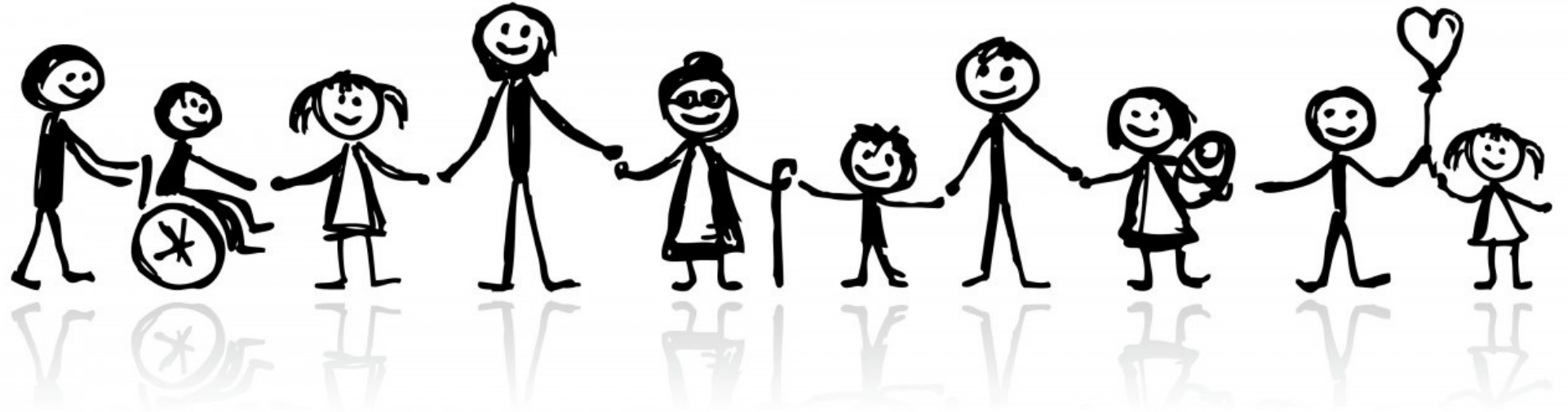
Özsaygıda düşme ile ilişkili özel gereksinimli olmanın inkârı, yanlış anlamaya ve tanıyı kabul etmemeye yol açan gerçekliğin tümüyle reddedilmesi ve önerilen herhangi bir sağaltım ihtiyacının toptan dışlanması tezahürü söz konusu olur. Bir tür "kapanma"yla ailelerde olumsuz anlamda gelişen, yavaş yavaş sosyal ilişkileri keserek, bazı durumlarda depresyona girmeleriyle süre gelen bir davranış tablosuyla görünür hale gelir.

olası ana- baba tepkileri

Çoğu zaman, engelliliğin doğası "görünmez" hale getirilir (Fisman, 2000), bu da ailenin içinde yaşadığı sosyal çevre tarafından hemen anlaşılması ve desteklenmesi olasılığını azaltır. Aile üyeleri, engellerinden utanmak ve sosyal alışverişi giderek azaltmak zorunda kalabilirler. Toplumsal hayattan uzaklaşarak bazı durumlarda anne-babalar için gerçek bir tecrit noktasına ulaşabilir. Bu durum son derece tehlikelidir, çünkü sosyal destek, kronik stresle yeterince başa çıkmak için ana kaynaklardan birini temsil eder ve yokluğunda; anne-babalar, kararsız beklentiler ve talepler tarafından aşırı yüklenme riskiyle karşı karşıya kalır. Olası bir evlilik çatışması düzeyini şiddetlendirme riski söz konusu olur. Ebeveynlerin çektiği acı, suçluluk duygusu ve sıklıkla yaşadıkları yoğun utanç duygularının, çocuklarıyla ve ona bakan kişilerle olan ilişkilerini tehlikeye atabilmesi de bir başka riskli durumdur.

Zamanla hafifler hale gelen, ancak ilkin anne-babanın yüzünde adeta bir patlama etkisi yaratan şok ve inançsızlığın yerine; yavaş yavaş özel gereksinimli çocuğun sorununa ve ihtiyaçlarına ilişkin belirli bir rasyonellik ve farkındalık gelişir ve yeni gerçekliğe kademeli olarak uyum sağlama, kişinin çocuğuyla gerçek bir ilişki kurmasına geçişi sağlar.

Yakın dönemde her iki ebeveynin de sorumluluklarının artması söz konusuysen annelerin özel gereksinimli çocuğun bakımında önemli asıl rolü oynadığı gerçeğini devam etmesi kaçınılmazdır, ve bu nedenle de ailenin geri kalanından daha fazla strese maruz kalırlar. Harris ve ark. (1987) ve Sorrentino (1987), gereksinimli bir çocuğa bakmakla ilgili daha büyük günlük sorumluluklarla başa çıkmak için annelerin, örneğin işyerinde, kişisel gelişim için çeşitli fırsatlardan ne sıklıkta vazgeçtiğini vurgulamaktadır. Bu durum bazı hallerde yorgunluk ve günlük gerilimlerle de bağlantılı olan depresyon ve öfke duygularının ortaya çıkmasına neden olabilir; dahası, özellikle anneliğin kadın için başlıca kendini gerçekleştirme kaynağı olduğu durumlarda, benlik saygısı düzeyinde bir düşüş sıklıkla görülmektedir.

Ailede tüm kardeşler etkileşim içindedir. Eğer kardeşlerden biri, bir yersizliğe sahipse bu durum diğer kardeşler üzerinde değişik etkiler yaratır. Özel eğitim gereksinimli kardeşe sahip olan çocuklar, bir yandan kardeşlerinin farklılığını anlamaya çalışırken, diğer yandan da sağlıklı kardeşi olan yaşlıtlarına göre daha fazla sorumluluk almak zorunda kalırlar.

Ayrıca yaşlıtlarına kıyasla anne babalarından daha az ilgi görürler. Yetersizliğin aile üzerinde yaratacağı farklılık ve güçleri anne babaları ile paylaşmak durumunda kalırlar.

Anne-babalar, özellikle uyum sürecinin kritik aşamasında yeterince desteklenmezlerse, özel gereksinimli ve varsa diğer çocuklarının da duygusal ve bilişsel gelişimleri üzerinde önemli bir etkisi olabilecek eğitim hataları yapma konusunda hassas hale gelirler. Çoğu durumda, ailenin üyesi diğer çocuklar için, özellikle de özel gereksinimi olan kardeşinden daha büyükse, yaşlarına göre orantısız rol ve sorumluluklar yüklenir. Esas olarak özel gereksinimli kardeşe odaklanan ilgi, onları duygusal olarak marjinal bir konuma yerleştirir, genellikle kardeşe karşı ikircikli duygular uyanarak ilişki ve gelişimleri üzerinde yansımaları olur. Bazı durumlarda depresif dönemler, psikososyal gelişimde gecikmeler ve düşük akademik performans ile sıklıkla karşılaşılır (Larcana, Cuzzocrea, 2011).

Özel gereksinimleri olan bir çocuğun bazı kardeşleri kolayca kırılabilir, bu nedenle proaktif olmak en iyisidir. Kardeşim benden daha çok ilgiye ihtiyaç duyuyor fikri her çocuğun kabul edebileceği ve kolayca anlamlandırabileceği bir şey değildir. Neden anlamıyorsun deyip suçlamak doğru değil. Anne-babalar, çocukları olgunlaştıkça her çocuğun yanında konuşmalı ve iletişim hatlarını açık tutarak hiçbir şeyi geçiştirmemelidir.

Özel gereksinimli bir kardeşle büyümek, normal gelişim gösteren çocuklarda bireysel farklılıklara ilişkin anlayış, duyarlılık, sorumluluk, yeterli duygularıyla gereksinimli kardeşin büyüme ve gelişimine katkıda bulunmaktan dolayı gurur duyma ve kendinden memnuniyet duygularının gelişimine katkıda bulunur. Daha ilgili ve empatik olmayı ve de bireysel farklılıklara karşı daha hoşgörülü olmayı sağladığı görülür. Gereksinimli bir kardeşin bakım sorumluluğunu üstlenme normal gelişim gösteren kardeşin ebeveyn rollerini öğrenmesinde önemli bir sosyalleşme olanağı sağlar.

özel kardeşler

Danışmanlık Süreçleri

Psikoterapi yoluyla, duygusal güçlülere bağlı olarak anne-babanın yaşadıkları çatışmaları anlamalarına ve çözümlenmelerine yardım edilir.

Bilişsel klinik uygulamada, danışma sürecinin, genel olarak kabule yönelik olması gerektiğine inanılır; aslında, danışan inançlarının ve korkularının temelsizliğini ve mantıksızlığını göstermenin bir yolu olarak veya değiştirilemez bir gerçekliği değiştirmenin bir yolu olarak değil de; daha çok onu değiştirme fırsatı olarak görüldüğü takdirde, değişimi üretme ve istikrara kavuşturmada çok daha etkili olacak şekilde yapılandırılır. Danışana, sorunun onlara aşırı odaklanmada yattığını hissettirmek gerekir.

Eşit derecede meşru yaşam deneyimlerinin sonucu elde edilen danışanın inançları ve hipotezleri, her zaman gerçekliğin meşru temsilidir; ancak bazılarında aşırı odaklanma, bağlantılı amaçlara aşırı yatırım yapılmasına ve bu amaçlara yönelik davranışların kalıcı olmasına neden olur. Durum bu haliyle sonuçsuz veya paradoksaldır (Perdighe ve Mancini, 2008).

Hatırı sayılır bir süre boyunca özel gereksinimli çocuklarına verili tanıyı değiştirmek için ne kadar çok zaman ve yoğun emek harcanmışsa, anne-babaların bununla başa çıkmak için o kadar az zaman ayırabileceği anlaşılabilir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların temsilleri ve inançları üzerine az sayıda çalışma bulunmaktadır. Kendisi ve çocuk hakkında işlevsiz bir temsil ve ilişkinin çarpık bir imajını geliştirmeye yönelik genel bir eğilim vardır. Çocuğun inanç sistemindeki ciddi eksiklik (özellikle yaygın gelişimsel bozukluklarda görülür), bir ebeveynin zihinsel durumlarına erişmede ve çocuğun kendi ihtiyaç ve niyetlerini tanımada zorluk yaşamasına eşlik eder (Giamundo ve ark. , 2000).

Yetersizlik ve sevgisizlik inançları, bilişsel bir bakış açısından, çocukla olan ilişkiyi güçlü bir şekilde koşullandırabilir ve işlevsiz bir ilişkiyi sürdürmenin unsurları olarak çoğu vakanın yapısında yerini alır. Kendi irrasyonel inançlarını veya kalıplarını test etme girişiminde, anneler genellikle çocuğa müdahaleci olan veya onların ihtiyaçlarına karşı yeterince duyarlı olmayan davranışlarda bulunurlar; bunun önünde çocuk, inançları teyit eder nitelikte, daha net reddetme veya kaçınma kalıplarını harekete geçirir. İrrasyonel yaklaşımlarla ebeveyn ve çocuk arasındaki işlevsiz etkileşim döngüleri, bu şekilde devam ettirilir.

yaşam becerileri

Öneriler

Anne baba olmak başlı başına zor bir görevdir. Bununla birlikte özel gereksinimli bir çocuğun anne babası olmak beraberinde başka zorlukları getirmektedir. Bu zorluklarla baş ederken; çaresizlik, kızgınlık, utanma, suçluluk duyma, hayal kırıklığı gibi duyguları yaşamak, çocuğunuzu olduğu gibi kabul etme sürecinde gayet normal görülmektedir. Bu gerçeği kabul edip başarılı bir şekilde duruma uyum sağlamanız ve yaşamınızı bu gerçeğe göre yeniden şekillendirmeye çalışmak kolay değildir, ancak bu gerçeği kabullenmek ne kadar zor olursa olsun ailenin mutluluğu ve çocuğun gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Her şeyden önce çocuğunuzu olduğu gibi kabullenmek onun adına attığınız her adımda sizin en büyük yardımcınız olacaktır. Bu süreçte size akıl vermeye kalkan, sürekli sorular soran, acıyan üzülen bir dizi akraba, komşu, sokaktaki her hangi birisi ile karşılaşma olasılığınız yüksektir. Bunlar çocuğunuzu kabul sürecinde sizi yıldırmamalıdır.

Çocuğunuzu asla eve kapatmayın. Yaşamın her alanında bulunmasını sağlayın. Unutmayın ki; çocuğunuz, toplum içinde nasıl davranacağını, sosyal ortamlarda ve yaşamın içinde öğrenir. Fırsat bulduğunuz her durumda onunla dışarı çıkamaya çalışın. Birlikte parka gidin, misafirlğe giderken yanınızda götürün, otobüse binin, bir pastaneye, lokantaya gidip yemek yiyin, mümkün olduğunca yaşlıları ile bir araya getirin.

Çocuğunuzun bakımı ve yerleştirilmesi sürecinde uzmanlardan destek almayı ihmal etmeyin. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak muhakkak ki hayatınızı zorlaştıracaktır ama sevgi ve sabırla yaklaşırsanız bu yükün altından yıpranmadan kalkabilirsiniz.

Çocukların evde bir rutine sahip olmaları önemlidir, böylece ne yapacaklarını bildiklerinden zamanlarını, anlamlı bir şekilde değerlendirebilirler. Yapılandırılmamış büyük zaman dilimleri, dikkatlerinin dağılmasına sebep olabilir ve aileler, çocuklarının bastırılmış enerjilerinin bir tezahürü olarak davranış sorunlarıyla karşılaşılır.

Etkileşimin kısıtlı olduğu sınırlı zaman ve zeminlerde, stres ve endişenin yoğunluklu olarak deneyimlendiği süreçlerde çocuklara dönük belirlenecek rutinleri oluşturmak, kendilerini güvende hissettirerek rahat bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olur.

Çocuğunuzun evdeki etkinlikleri takip etmesi ve katılımı için basit bir zaman çizelgesi oluşturun. Çocuğunuzu herhangi bir işe güdülemek için hedefler belirleyin ve ödülleri, puanları ve diğer yolları birlikte planlayın.

Özel gereksinimli çocukların anne babası olarak üzerinizdeki muazzam baskıyı hafifletebilmek ve her şeyi dengede tutabilmek için daha yaratıcı olunması gerektiğini unutmayın. Her şeyden önce, kendinize iyi bakın! Gün içinde sadece sessiz kalabileceğiniz bir zamanı, kendiniz için belirleyin. Sadece 15 dakikanın nelere kadir olacağını, şaşırarak göreceksiniz. Bir rutin oluşturun ve buna sıkı sıkıya bağlanın.

son söz..

Baskın aile görüşü, başlangıçta felaket gibi görünse de, uyumsuzluk ve stres, özel gereksinimli çocukları olan aileler için hiçbir şekilde kaçınılmaz bir son oluşturmaz. Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın güçlü duygusal etkisine rağmen, anne-babalar yaşamın içinde çocuğun sunduğu zorluğu kabul ederek değerlerin ve rollerin yeniden tanımlamasına geçerler ve bir aile felaketinden ziyade dayanıklılık ve iyimserlikle karakterize edilen süreçlerin yaşanmasını imkânlı hale getirirler. (Singer, Ethridge, Aldana, 2007).

Anne-babalar, ayrıca zayıf yönlerden ziyade güçlü yönlerine ve yeteneklerine odaklanarak olumlu deneyimler yaşarlar ve daha umutlu olarak; daha az olumsuz duygu, depresif semptom, yabancılaşma, nevrozizm, kaçış ve sıkıntı yaşarlar, hayatlarından daha memnun halde, daha fazla refaha sahip olarak hedeflerine ulaşabileceklerine ve bu amaca yönelik uygulanabilir yollar oluşturabileceklerine inanırlar. (Lloyd ve Hastings, 2009).

Bir ailenin çocuğun özel gereksinimlerinden kaynaklı stresine verdiği tepkinin, kardeşlerin duruma ilişkin algılarını ve tepkilerini etkileyebileceğini öne sürmüştür. Anne-babalar, özel gereksinimli çocuklarına olumlu tepki verirse, kardeşlerin ilişkisi daha olumlu olma eğilimindedir. Ebeveynler iyimser ve ilgili bir bakış açısına sahipse, kardeşlerin de aynı şeyi yapma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle, ebeveynin çocuğun zorluklarını kabul etme yeteneği, bir ailenin çatışma çözme becerilerini ve bununla ilgili çalışma biçimlerini etkiler.

Aileleri dezavantajlı duruma düşüren ve parçalayan, çocuğun engeli değildir ve fakat ailelerin buna ve birbirlerine tepki verme biçimleridir. Unutulmamalıdır ki; özel gereksinim bağlamında çocuk, bir nesneden çok hakları olan bir öznedir ve buna göre hareket edilmelidir.

- Bicknell, J. (1983). The psychopathology of Handicap. *British Journal of Medical Psychology*, 56, 167-178
- Cuzzocrea, F., Larcan, R., Baiocco, R., Costa, S.B (2011). Family functioning, parenting, and couple satisfaction in families of children with a disability. *Disability and the Family*, vol.16 , no.2, pp.7-24.
- Fisman, S., Wolf, L., Ellison, D., Freeman, T. (2000). A longitudinal study of siblings of children with chronic disabilities. *Canadian Journal of Psychiatry*, 45, 369-375.
- Giamundo, V., Liguoro, S., Giovannone, F. (2000). Il bambino prematuro: rischio di maltrattamento e sostegno alla coppia genitore-bambino. XVII International Meeting Bambino: Progetto Salute. Ancona, 18 maggio 2000.
- Harris, S.L., Boyle, T.D., Fong, P., Gill, M.J., Stanger, C. (1987). Family of the developmentally disabled children. In Wollraich M., Routh D.K. (eds) *Advances in developmental and behavioral pediatrics*, JAI Press Inc., London.
- Lloyd, T.J., Hastings, R. (2009). Hope as a psychological resilience factor in mothers and fathers of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, vol. 53 (12), pp. 957-968.
- Öztabak, Muhammet Ü. (2017) Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi - FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Sayı 9
- Perdighe, C., Mancini, F. (2008). *Elementi di psicoterapia cognitiva*. Giovanni Fioriti Editore.
- Singer, G.H.S., Ethridge, B.L., Aldana, S.I. (2007). Primary and Secondary Effects of Parenting and Stress Management Interventions for Parents of Children with Developmental Disabilities: A Meta-Analysis. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, vol.13, pp. 357 - 369.
- Sorrentino, A.M. (1987). *Handicap e riabilitazione: una bussola sistemica nell'universo relazionale del bambino handicappato*. NIS, Roma
- Uslu, Mustafa ve Girgin, Çağla (2009) Determining and evaluating the needed psychological support and education to families of children with special health care needs *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 1(1):1366-1371

kaynakça